

۲۰۲۲ / ۷ / ۱۴

کانديد اکادميسين سيستاني

مجموعه اشعار سردار مهردلخان مشرقی

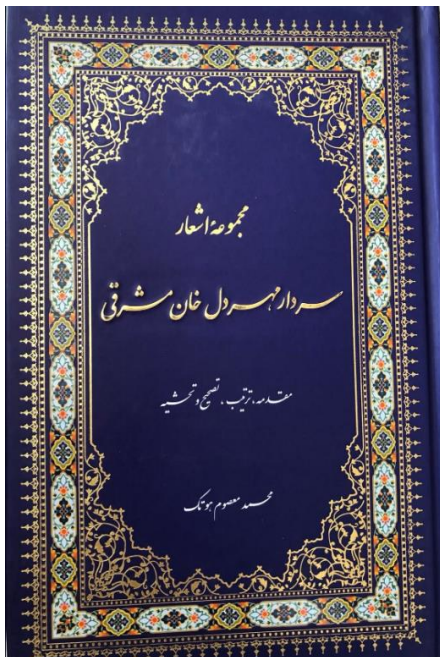

(۱۸۵۵-۱۷۹۷)

مجموعه اشعار سردار مهردلخان مشرقی (کندهاری) به اهتمام استاد محمد معصوم هوتک با قطف و صحافت اعلى در کاغذ اعلى و جلا دار، در ۳۰۲ صفحه (شامل، پنج صفحه مقدمه از مصحح) از طرف انتشارات صحاف در کندهار چاپ شده و بدسترس علاقمندان شعروادبيات دري قرار گرفته است. چاپ اين اثر ماندگار را به محقق دانشمند و سخت کوش قندهار استاد معصوم هوتک صميمانه تبریک ميگويم.

اين دومين اثر جاويدانه و گران ارجی است که از سوی محقق سخت کوش استاد معصوم هوتک در باره شناخت هرچه بيشتري زندگي فرهنگي خاندان سرداران قندهاري بزير طبع اراسته و بجامعه فرهنگي ما تقديم شده است.

نسخه يی از اين گنجينه پربها را جناب هوتک صاحب از کانادا براي ارسال کرده اند که از لطف

ايشان متشکرم و بايد عرض کنم که وقتی کتاب بدستم رسيد، از بس مايه مسرت من شده بود کم از کم یک ساعت من اوراق آنرا ورق ميزدم و آغاز غزليات را نگاه ميکردم و از شيوه خطاطی و زيبائی چاپ و صحافت آن لذت می بردم. اولين کاری که بعد از آن انجام دادم گرفتن عکس روی جلد کتاب و ارسال آن به داکتر ننگيالی طرزی مقیم سويس به حيث یک خبر خوش بود. زيرا ايشان منسوب به همين خاندان استند و سالها قبل یک نسخه از ديوان اشعار سردار مهردل خان مشرقی را از روی نسخه آرشیف ملی کاپی گرفته بود و برای تايپ به شخصی سپرده بود تا تايپ کند، اما تايپست نسخه را زير زده و گم شده اعلام داشته بود و داکتر ننگيالی طرزی افسوس اين اثر را ميخورد و چندين بار با من از اين دستبرد معنوی ياد کرده بود.

جناب هوتک صاحب مصحح کتاب، در مورد دسترسي به اين نسخه اشعار سردار مهردلخان مشرقی مینويسد: «در اپريل سال ۲۰۰۷ دوست گرانقدرم آقای حمدالله صحاف کاپی نسخه خوش خطی از ديوان دري اين شاعر صاحب دل را به کانادا [براي من] فرستاد که هنگام نوشتن [کتاب] «کندهاری

د پايو شميره: له ۱ تر ۴

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاري ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

يادونه: دليکنې دليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په خيبر و لولئ

ورونه» از آن استفاده شایانی نمودم. این نسخه را از آن وقت ببعد داشتم و از مطالعه آن حظ می بردم. در این اواخر در فکرم خطور نمود که حیف است اشعار چنان زیبایی شاعر هموطنم در طاقچه کتابخانه ام بدون استفاده وسیع ذوقمندان شعر و ادب باقی بماند. هر چند این نسخه مکمل نبوده ولی ضیاع آن که هر وقت محتمل است، فاجعه ادبی خواهد بود. با خود عزم نمودم که آنرا ترتیب، تحشیه و آماده چاپ نمایم. نسخه متذکره در ای ۳۱۶ صفحه بوده و قطع آن متوسط میباشد. ردیفهای آن از الف تا دال مسلسل و بعد ردیف های میم و نون دارد. بعد از این رباعیات آمده است که بخط محمد زمان جان [ملقب به خازن الکتب، فرزند سردار غلام محمد طرزی و نواسه دختری سردار مهر دلخان] خطاطی شده اند. بعد از رباعیات اشعار متفرق در قالب مثنوی و قطعه آمده. خط نسخه گوناگون میباشد اعم از نستعلیق و ریحان و غیره.» (مقدمه هوتک، ص ۱۰-۱۱)

جناب هوتک در باره سوابق وجود این نسخه مینویسد که: «علامه عبدالحی حبیبی در شماره ششم سال چهارم مجله کابل در باره دیوان قلمی سردار مهردل خان مشرقی نگاشته است که "... کلیات اشعار لطیف و سخنان دلچسپ این شاعر برگزیده که من دیده ام در حدود دونیم صد صفحه بخط بسیار خوش و نازکی تحریر شده که بالغ بر چهار هزار بیت است...". از امکان بدور نیست که نسخه فعلی مورد استفاده صاحب این قلم همان نسخه ای باشد که علامه مرحوم و مغفور از آن یاد کرده است.» (ص ۱۱ مجموعه اشعار مسرقی)

سردار مهردلخان مشرقی کی بود؟

سردار مهردلخان مشرقی در میان ادب دوستان قندهاری و اهل شعر و شاعری، شخصیتی نامدار و قابل اعتنائی بشمار میرود. او برادر کوچک سرداران قندهاری بود ولی پله معنوی شخصیت او بر پله سیاسی او سنگینی میکرد.

وی یکی از زبردست ترین شاعران زبان فارسی در سبک هندی افغانستان در قرن ۱۹ بود. او در شعر پیشتو نیز از سرآمدان عصر خویش بود. وی مشرقی تخلص میکرد و در شعر فارسی دری تاحدی توانا بود که بیتین مثنوی مولوی را با زبان شعر به بهترین وجهی شرح کرده است. تعبیرات او از شعر مولانا بحدی عمیق و همه جانبه و گسترده است که دست همه شاعران زبان فارسی را تا روزگار خود از پشت بسته است.

او در نظر داشت تا شرح بیتین مولوی را تا پایان در همان قالب و بحر مثنوی بسراید ولی فرصت نکرد تا این بحر بی پایان را ببیماید. وی تا قصه "شاه و کنیزک" مثنوی را در هزار بیت شرح نموده و آنرا "شرح بیتین مولوی" نامیده است. مشرقی در تصوف رساله ای بنام "جمع الجمع" نیز نوشته است و همچنان رساله اشارات و رموزات میا عبدالحکیم کاکر را شرح نموده است.

مشرقی در نثر و نظم از سبک هندی که در ادبیات فارسی سبک مشکلی است استفاده میکرد.

بقول علامه مرحوم حبیبی: مشرقی در حقیقت پیرو دبستان بیدل و سبک ہندی است، مگر مثنویات وی مزہ و کیفیت شعر مولوی را دارد."

آقای معصوم هوتک در مقدمہ اش بر مجموعہ اشعار مشرقی اشارہ میکند کہ ، منزل سردار مہر دلخان، «ادبستان قندہار» نامیدہ میشود، زیرا ہمیشہ مرکز تبادل نظر و افکار ادبای بیدل شناس و عالمان و دانشمند ہم عصرش بود (مجموعہ اشعار، ص ۹). در ادبستان قندہار، علما و فضلاء و شاعران و سخنوران نامدار زبان پشتو، مثل: میرزا احنان خان بارکزی، حاجی عبد اللہ پوپلزی متخلص بہ "محزون"، حاجی جمعہ بارکزی، ملامیران، صدیق آخندزادہ هوتک، سردار غلام محمد خان طرزی و سایر ادبای آن شہر ہفتہ یک بار جمع میشدند. سردار مہر دلخان شاعر ذولسانین، با دانشمندان شاذ و ممتاز عصر خود مثل علامہ حبیب اللہ کاکر مشہور بہ (حبو آخندزادہ) و قاضی غلام محمد خان هوتک نیز تعلقات علمی و عرفانی داشت. علامہ حبو آخندزادہ یک اثر خود بنام "نقد القات فی التزییف الموضوعات" را بنا بر سفارش و تمنای سردار مہر دلخان نوشتہ است. " (معصوم هوتک، مقدمہ، مجموعہ اشعار سردار مہر دل خان، ص ۹، کندہاری و رونہ، ص ۱۷۵)

بر غزل از سردار مہر دلخان مشرقی نظرمی افکنیم تا قدرت تخیل وی را در پرداخت صور خیال در شعر درک کردہ بتوانیم.

برق آہم سوخت امشب سبزہ کشمیر را	آب چشم کرد ویران خانہ تعمیر را
ماہ من در مکتب چشم سیاہت روز و شب	نیست جز درس تحیر دیدہ نخجیر را
باغبان من بیا از سعی بی جا دست کش	آب نتوان داد ہرگز غنچہ تصویر را
معصیت گر کردہ ی واعظ نخواہم روسیاه	سرخ رو گشتم چو نوشیدم می تقصیر را
ما کہ با پیریم از رنج دو عالم رستہ ایم	ای صبا برگو حکایت مردم بی پیر را

مہر دل، تا چند گردی بہر روزی در بدر

کس دگرگون کی تواند نسخہ تقدیر را

آقای هوتک در تالیفون برای من توضیح داد کہ سردار مہر دل خان خطاط ہفت قلمہ بود و در ہنر خطاطی و خوشنویسی دست توانایی داشت. او غزلیات خود را با ہفت گونه خط می نوشت و می ار است و برای دوستان خود میفرستاد و اگر من میخواستم ہنر مہر دل خان را در ہمہ انواع خط در این مجموعہ نشان بدہم مصارف چاپ بسیار بالا میرفت و از توان من پورہ نبود.

برای من و آقای هوتک ، ہر دو، این نکتہ تعجب آور بود کہ، میدانستیم زندگی سرداران قندہاری یک زندگی پرجنجال فیودالی بود و آنها برای حفظ متصرفات خود (از فراہ در شمال تا وادی سند در جنوب و از سیستان در غرب قندہار تا غزنی در شرق و سعت داشت) بارہا مجبور بہ لشکرکشی و جنگ برای

د پانوی شمیرہ: لہ ۳ تر ۴

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته راښوولې. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلپیکنی د لیکنیزې بڼې پازوالې د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په خیر و لولئ

تثبیت حدود حاکمیت خود میشدند. با چنین مشغله هایی چگونه فرصت پیدا میکردند تا علاوه بر عرصه جنگ و سیاست ، در عرصه شعر و ادبیات فکر کنند و در مشکل ترین سبک شعر طبع آزمائی نمایند. علاوه بر این چگونه وقت پیدا میکردند تا در هنر خط و خطاطی و تذهیب کاری نیز دسترسی پیدا کنند؟ این خصوصیت و ویژگی فرهنگی را ما در میان هیچ قوم و طایفه بزرگ دیگری از اقوام ساکن در افغانستان سراغ نداریم. همه برادران و پسران سرداران قندهاری هم در هنر جنگ با رقبای سیاسی خود و هم در هنر شعر و شاعری و طبع آزمائی در مشکل ترین نوع شعر یعنی سبک هندی سرآمد اقران خود بودند و در هنر خط و خطاطی بی بدیل بشمار می آمدند. کتاب "قندهاری و رونه" اثر مهم آقای هوتک شاهداین مدعای ماست.

سردار مهردلخان در ماه محرم ۱۲۱۲ هـ.ق (جون ۱۷۹۷) در کندهار متولد و در ۲۷ جمادى الثانی ۱۲۷۱ (۱۸ مارچ ۱۸۵۵) به عمر ۵۸ سالگی وفات نمود و در زیارت حضرت جی بابا بخاک سپرده شد. (معصوم هوتک، مجموعه اشعار سردار مهردلخان مشرقی، ص ۸)

حاکمیت سرداران قندهاری از ۱۸۱۸ تا ۱۸۵۵ دوام کرد و بعد از آن قندهار بدست امیر دوست محمد خان به کابل ملحق گردید.

پایان ۲۰۲۲/۷/۱۴

د پانو شمیره: له ۴ تر ۴

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلېکنې د لېکنيزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په څیر و لولئ